

XALQ OG‘ZAKI IJODIDA OT OBRAZI: MIFOLOGIK ILDIZLAR VA EPIK TALQINLAR.

Muallif : **Gulnoza Abdullayeva**

FARDU adabiyotshunoslik kafedراسi katta o'qituvchisi

Akmaljon Yo'ldoshaliyev

FARDU filologiya fakulteti 1 - bosqich talabasi

ANNOTATSIYA. Ushbu maqolada o‘zbek xalq og‘zaki ijodi, xususan, qahramonlik dostonlari va ertaklarida ot obrazining tutgan o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida otning nafaqat transport vositasi, balki qahramonning sirdoshi, maslahatgo‘yi va ilohiy quvvat manbai sifatidagi xususiyatlari yoritilgan. Shuningdek, Alpomish dostonidagi Boychibor va Go‘rog‘li turkumidagi G‘irot obrazlari misolida otning mifologik kelib chiqishi va badiiy talqini o‘rganilgan. Maqola xalqimizning milliy qadriyatlari va otga bo‘lgan hurmati tarixiy-falsafiy jihatdan asoslab beradi.

Kalit so‘zlar: Xalq og‘zaki ijodi, doston, ot obrazi, Boychibor, G‘irot, mifologiya, epik qahramon, sadoqat, suv ayg‘irlari.

ABSTRACT. Subject: The Image of the Horse in Folklore: Mythological Roots and Epic Interpretations.

This article analyzes the role of the horse image in Uzbek folklore, particularly in heroic epics and fairy tales. The research highlights the characteristics of the horse not only as a means of transportation but also as a confidant, advisor, and source of divine power for the hero. Furthermore, the mythological origins and artistic interpretations of the horse are studied through the examples of Boychibor in the "Alpomish" epic and Ghirot in the "Gorogli" series. The article provides a historical and philosophical basis for the national values and the profound respect of our people towards the horse.

Keywords: Folklore, epic, horse image, Boychibor, Ghirot, mythology, epic hero, loyalty.

O‘zbek xalq og‘zaki ijodi namunalari — dostonlar, ertaklar va afsonalarda ot obrazi markaziy o‘rinlardan birini egallaydi. Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, o‘zbeklar hayoti qadimdan chorvachilik va ko‘chmanchi turmush tarzi bilan bog‘liq bo‘lgani sababli, ot insonning eng yaqin do‘stiga aylangan. "Ot — yigitning yo‘ldoshi", "Ot — yigitning qanoti" kabi maqollar xalqimizning bu jonzotga bo‘lgan yuksak ehtiromini ifodalaydi.

Xalq dostonlaridagi otlar oddiy hayvon emas, balki g‘ayritabiiy xususiyatlarga ega bo‘lgan mavjudotlar sifatida tasvirlanadi. Ularning kelib chiqishi ko‘pincha suv (daryo yoki ko‘l) bilan bog‘lanadi.

Suv ayg‘irlari: Ko‘plab dostonlarda (masalan, "Alpomish") tulporlarning ajdodi dengizdan chiqqan "suv ayg‘irlari" ekanligi aytiladi. Bu mifologik qarash otning ilohiy kuchga ega ekanligini ko‘rsatadi. Qanotli otlar: Mifologiyada otlar ko‘pincha ucha olish qobiliyatiga ega bo‘lgan. Bu xususiyat keyinchalik dostonlarda otning "yeru ko‘kni birdek

bosishi" kabi mubolag'alar ko'rinishida saqlanib qolgan. Dostonchilikda alp (qahramon) va uning oti bir butunlikni tashkil qiladi. Ot — qahramonning taqdiridoshi.

Alpomish va Boychibor: Boychibor Alpomishning shunchaki oti emas, balki uning sirdoshi. Alpomish Qalmoq yurtida bandilikda yotganida, Boychibor uni izlab borishi va qutqarishi xalq eposining eng yuqori nuqtalaridan biridir. Boychiborning poygada yuzlab otlarni ortda qoldirishi— bu xalqning o'z qahramoniga bo'lgan ishonchi ramzi. Go'rog'li va G'irot: Go'rog'li turkumidagi dostonlarda G'irot (yoki Bo'zot) obrazi alohida o'ringa ega. G'irot egasining kayfiyatini tushunadi, xavfni oldindan sezadi va hatto u bilan "tilshunoslik" qiladi.

Xalq og'zaki ijodida ot obrazini yaratishda mubolag'a (giperbola) va tashxis (shaxslantirish) san'atlaridan keng foydalaniladi: Nutq qobiliyati: Ba'zi ertak va dostonlarda otlar qiyin vaziyatlarda qahramonga maslahat beradi, uni hushyorlikka chorlaydi. Tezlik va kuch: "Qadam tashlashi qirq gaz", "Uchsa qush yetolmas, yugursa it yetolmas" kabi tasvirlar otning qanchalik qudratli ekanligini ko'rsatadi. Sadoqat: Ot egasining o'limini sezadi, dushman yaqinlashganda uni uyg'otadi yoki og'ir yaralangan qahramonni jang maydonidan olib chiqib ketadi. Ertaklarda ot ko'pincha qahramonga yordam beruvchi "sehrli kuch" vazifasini o'taydi. Uchar otlar: Sehrli ertaklarda qahramon otning qulog'idan kirib, ikkinchisidan chiqsa, butunlay boshqa (go'zal yoki baquvvat) qiyofaga kiradi. Ot — yo'l ko'rsatuvchi: Qahramon adashib qolganda, jilovni otning bo'yniga tashlab qo'yadi va ot uni manzilga yetkazadi. Xalq ijodida otlarning nomlanishi ham ularning xarakterini belgilaydi: Boychibor: "Bor" — otning rangi (chibor) va boylik, qut-baraka ramzi. G'irot: "G'ir" — shiddat va tezlik ma'nosini anglatadi. Tarlon, Ayriyoq, Samand: Bu nomlar otlarning rangi, chopqirlligi va nasl-nasabi bilan bog'liq.

Xalq og'zaki ijodida ot obrazi — milliy g'urur, erkinlik va sadoqat timsolidir. Ot qahramonning nafaqat transport vositasi, balki uning ruhiy dunyosi, kuchi va g'alabasining kafolatidir. Ushbu obraz orqali xalqimiz o'zining mardlik, do'stlikka sodiqlik va ona vatanni himoya qilish kabi oliyjanob ideallarini namoyon etgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. "Alpomish" (O'zbek xalq qahramonlik dostoni). Yozib oluvchi: Fozil Yo'ldosh o'g'li. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1999.
2. "Go'rog'lining tug'ilishi" (Go'rog'li turkumi dostonlari). – Toshkent: O'qituvchi, 1996.
3. Zarifov H. O'zbek xalq og'zaki ijodi. – Toshkent: Fan, 1975.
4. Mirzayev T. O'zbek xalq dostonlari va epik ijrochilik. – Toshkent: Fan, 2012.
5. Jirmunskiy V. M. Tyurkskiy geroicheskiy epos. – Leningrad: Nauka, 1974. (Bu manba ot obrazining turkiy xalqlar eposidagi umumiy ildizlarini tushunish uchun muhim).